

A két óráig tartó sütést a következő mondásokkal befolyásolták: A gazdasszony szájával cuppogott, csettintett nyelvvel és karját a magasba lendítette a „sülj áldott, pirulj áldott!” óhajjal kísérve. Kiszomboron az égiektől várták a segítséget: „szentök szaporítások, angyalok domborítások!”

A kiszült kenyér felső részét megmosdatták, ettől lett szép piros héja és nyílt ki rúzsásra, majd a földre tették, ha pedig több kenyér készült a kinyerespóc volt a helye. A mosdatóvíz betegségekől óvott, az égzengéstől való félelem ellen is itták. Szemborogatásra, lábfájásra is használták. Tűzvész megelőzésére a háztetőre öntötték. Az éppen fogyasztott kenyér kosárban a szentsarokba került. Úgy vélték, hogy a kenyér színében Krisztus is ott ül az asztalnál a családi körben. A kenyérgosárban búzaszentelőkor szentelt pár szál búzát is tartottak.

Régebben minden kenyérsütésnél külön kúdíscipó is sült, amely a család elhalt tagjait illette. Ez a felajánlás szent kötelességnek számított. Betartására a következő, Kálmány Lajos által feljegyzett, jázovai

monda figyelmeztet: „Amikor Krisztus Urunk kúdísrühában lenn járt a földön, egy asszony könyeret sütött, egy cipót is szakajtott a kúdus számára. A cipó nagyobbra nyólt, mint a könyér. Mőgparancsolta a fiacskájának: fiam én elbújok. Ha majd idegyün a kúdus, azt mondd neki, hogy édosanyám nincs idehaza. Nagy vas-tag télikendő volt a nyakán. A sütőteknyő alá bújt, a sütőlapátra hasalt rá. Hát mikor odamönt az Úristen a házhoz, a kisgyerök elébe: nincs itthon édosanyám, elmöhet Isten hírvél, nem adhatunk sömmit se. Jól van fiam, ha nincsen itthun – aszonta Krisztus Urunk – jobban tudom én mint te. Maradjon a teknyő a hátán, a sütőlapát a hasa alatt, a kendő möh a nyakán. Teknyősbéka lött belüle. Möh is látszik most a teknyő a hátán, a sütőlapát a hasán, a vas-tagkendő a nyakán.”

(Bálint Sándor: *A szögedi nemzet* – alapján. Móra Ferenc Múzeum évkönyve, 1976)

Majzik Andrea

Száz éve született Aba-Novák Vilmos

Néhány pillanat alatt fejünk fölé suhanó felhők vészjósló sötéte elől gyakran kerestem menedéket az omladozó vakolatú szürke falak, a villamos ablakaiból másodpercekre felvillanó épület boltozata alatt.

Porta Heroum – a város kapuja az, amely elsőként köszönti az ideérkezőket. Csak az ünneplő ruhája kopott már. Ódon, titokzatos falai megmentésre várva, türelmesen sorban állnak a szépülni, tetszeni vágyó épületek között. Titkát negyvennyolc éve mélyen elrejtve őrzik a több rétegű, „szakszerűen” vakolt falai. Európa egyik legnagyobb, 250

négyméter nagyságú freskói pihennek ott napfényre, kíváncsi tekintetekre várva.

Aki megálmodta és létrehozta, a Szegedhez több alkotásával kötődő Aba-Novák Vilmos. Városunk a Nemzeti Galéria és a Móra Ferenc Múzeum szervezésében, márciusban megnyílt életműkiállítással emlékezik a száz éve született művészre.

Festő és grafikus pályafutásának kezdetét a Képzőművészeti Főiskola éveire vezethetjük vissza. Tíz év elteltével az érdeklődők az Ernst Múzeumban tekinthették meg első grafikai kiállítását. Két évvel később festészeti tárlatával szerepelt ugyanitt.

Aba-Novák freskója a Hősök kapuján

Az expresszionizmus és az olasz novecento formanyelvét magába olvasztó, harsány színézésű festészetének kedvelt témája volt a vásár, a cirkusz világa.

Savonarola című rézkarcával 1925-ben nyerte el a Szinyei Merse Pál Társaság grafikai díját, majd a társaság tagja lett és éves nagydíjasa. 1928-tól három éven át a római Magyar Akadémián dolgozott, és valamennyi velencei biennálén ott volt munkáival. Hazatérése után mutatta be Budapesten a Rómában festett anyagát, majd Milánóban gyűjteményes kiállítást rendezett, több képe került olasz gyűjteményekbe.

1931-ben megnyerte azt a pályázatot, melyet a szegedi Dömötör-torony belső boltozatának és oldalfalainak megfestésére írtak ki.

Egy évvel később a páduai egyházművészeti kiállításon aranyérmet nyert terveit. 1933-ban készült a jázszentandrási római katolikus templom freskója, 1936-ban a Hősök Kapuja, két év múlva a székesfehérvári Szent István-mauzóleum és a városmajori templom freskóit festette meg.

Számos aranyéremmel, nagydíjjal jutalmazták alkotásait. Többek között elnyerte az 1936-os párizsi világkiállítás Grand Prix-jét. Munkái Amerikában is sikert arattak. 1930-tól hét éven át képzőművészeti magániskolát vezetett, majd 1938-tól a Képzőművészeti Főiskola tanára volt. 1940-ben, halála előtt egy évvel elnyerte a velencei Biennálé nagydíját.

Aba-Novák Vilmos szegedi magángyűjteményekben található munkái mellett két jelentős alkotásával is büszkélkedhet városunk. A meghatározás sajnos nem pontos, hiszen míg a Dömötör-torony freskói igen megromlott állapotban, de láthatóak, addig a Hősök Kapuja képei többszöri vakolás után teljesen eltűntek. Restaurálására néhány reményteljes próbálkozás után sem került sor, annak ellenére, hogy az ország legnagyobb freskója rejtőzik a Pogány Móric tervei alapján épült és Lőte Éva szobraival kiegészített városkapu „szürkesége” mögött.

Miután 1931-ben befejeződött a Dömötör-torony restaurálása, Aba-Novák Vilmos nyerte el a már említett pályázatot a

falak megfestésére. Olyan egyháztörténeti kompozíciót kellett alkotnia, amely egybe foglalja Krisztus megkeresztelését, Szent Gellért pogány magyárokat térítő cselekedetét, Szent Dömötör és az Árpád-ház szentjeinek alakját.

Az elkészült freskók a nedvesség miatt tönkrement, salétromos falon megrongálódtak, a színek lemállottak. Sürgős megoldásra volt szükség. Elnyerve Back Bernát gazdag műgyűjtő anyagi segítségét, egy belső kötényfal készült, melyre a mester másodszor is megfestette művét.

Szegedhez fűződő másik alkotása, a Hősök kapuja freskója. Pálfy József polgármester javaslatára, 1936-ban született meg a terv, mely szerint az első világháborúban elesett szegedi katonák emlékéét őrző kapu készüljön.

A pályázóknak a hősi halottak dicsőítése mellett Horthy Miklós szegedi tevékenységének témáját is fel kellett dolgozniuk. A pályázatot, néhány ellenérv dacára, melyek a modernségét bírálták, egyértelműen Aba-Novák Vilmos nyerte el.

Vázlatait személyesen mutatta be, majd egy hónappal később már az eredeti méretű szénrajzos kartonokat állította ki a szegedi múzeumban. A mű mindössze hat

hét alatt készült el. Az állványon görnyedve egész nap elszántan pingáló mester alkotása az arrajáró szögediek számára is modernként hatott: „hagyd abba, Novák!” – mondogatták úton-útfélen. Az avatóünnepségen a kormányzó is személyesen megjelent. Beszédét Hóman Bálint kultuszminiszter mondott.

A freskók kilenc évig őrizték alkotójuk emlékét, 1946-ban a témájuk miatt el kellett tüntetni ezeket. A meszelés alól előtűnedező freskókat három év múlva végleg elvakolták a külvilág elől. A művész hozzátartozóinak kezdeményezésére 1988-ban próbálták meg először kibontani, de sem ez, sem a négy évvel későbbi kísérletek, pénz hiányában nem hoztak megfelelő eredményt. Azóta áll a freskók mellett maga az épület is, a felújítandó épületek türelmesen várakozó sorában.

Aba-Novák Vilmos napjainkban is látható alkotásai megtekintésére – a kiállításra csalogató, a festő alkotását ábrázoló, színes, figyelemfelkeltő plakátnak is köszönhetően –, a nyár elejéig sokan látogattak el Móra Ferenc Múzeum második emeleti kiállítótermébe.

Majzik Andrea